

Концепція цивільно-правового договору в інших галузях права

***Туряниця Марія-Маргарита Іванівна, аспірант кафедри
цивільного права навчально-наукового юридичного інституту
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя
Стефаника»***

Поняття біржового договору та його ознаки

Прикладом дієвого учасника цивільного обороту в сучасних умовах господарювання є товарна біржа, діяльність якої характеризується активізацією торгівлі та тенденціями виходу на біржовий ринок безпосередньо товаровиробника (власника продукції), що пояснюється його бажанням працювати у сфері товарно-грошових відносин, уникаючи товарообмінних (бартерних) операцій, придбавати і реалізовувати продукцію за реальними біржовими цінами. З огляду на це важливого значення набувають біржові договори, укладаючи які їх учасники ставлять за мету забезпечити задоволення взаємних інтересів як покупця, так і продавця. Разом з тим, в Господарському кодексі України та в Законі України «Про товарну біржу» відсутнє визначення біржової угоди чи біржового договору, «розмито» сформована система біржових угод, а також порядок їх укладання та виконання. Тому, незважаючи на те, що проблематикою біржових угод займалися такі науковці як А.І. Берлач, А.Г. Бобкова, В.С. Деревнін, Р.П. Дудяк, Ю.О. Моїсєєв, М.О. Солодкий та деякі інші, питання щодо поняття біржового договору, його правової природи, статички та динаміки й надалі залишаються актуальними.

Насамперед, відзначимо, що чинне законодавство України не оперує терміном «біржовий договір», вживаючи поняття «біржова угода» як у широкому, так і у вузькому розуміннях. У широкому розумінні під біржовою угодою розуміють всі угоди, які укладаються на товарній біржі. У цю групу входять угоди, що укладаються між біржею й кліринговою організацією, біржею й членом товарної біржі (брокером), біржею й депозитарієм,

кліринговою організацією й депозитарієм, кліринговою організацією й членом товарної біржі, депозитарієм і членами товарної біржі, між членами товарної біржі (брокерами). При цьому, якщо в одних випадках біржа є стороною за договором, то в інших – стороною за договором є член біржі, брокер, дилер, клірингова організація. Відтак, окремі автори на підставі цього роблять висновок, що багато біржових угод є лише передумовами до укладання угод із приводу біржового товару й носять організаційний характер [1, с. 108].

У вузькому значенні біржовою угодою є така угода, яка укладається на біржі, між членами біржі або брокерами, що діють за дорученням членів біржі з приводу переходу прав та обов'язків щодо біржового товару. Товарна біржа в цьому випадку виступає тільки як організатор біржової торгівлі й не є контрагентом у біржових угодах, а поняття біржової угоди не охоплює договори, що укладаються біржею із приводу технічного обслуговування приміщення біржі і проведення біржових торгів (договори купівлі-продажу необхідного технічного устаткування, комунального й технічного обслуговування та інші), для забезпечення господарської діяльності біржі, а також трудові контракти біржі з персоналом [1, с. 108; 2, с. 35]. З огляду на існуючу різницю варто вказати, що частіше в науковій літературі й законодавстві поняття «біржова угода» використовується саме у вузькому розумінні, тобто коли угода укладається між членами товарної біржі або брокерами, що діють за дорученням членів біржі з метою придбання прав і обов'язків щодо біржового товару [1, с. 108].

Поряд з терміном «біржова угода» в законодавстві України щироко вживається термін біржова операція. Зокрема, згідно ст. 15 Закону України «Про товарну біржу» [3] біржовою операцією визнається угода, що відповідає сукупності таких умов: - якщо вона являє собою купівлю-продаж, поставку та обмін товарів, допущених до обігу на товарній біржі; - якщо її учасниками є члени біржі; - якщо вона подана до реєстрації та зареєстрована на біржі не пізніше наступного за здійсненням угоди дня.

Таким чином, детальний аналіз законодавчих норм дає можливість зробити висновок, що Закон України «Про товарну біржу» ототожнює поняття «біржова угода» та «біржова операція», що, на нашу думку, є дискусійним, оскільки операцію більш звично розуміти як сукупність послідовно здійснюваних дій для досягнення певного результату, яким є укладання й виконання біржового договору. Підтвердження такої позиції віднаходимо у літературі [4; 5; с. 155].

Зміст норм Господарського кодексу України також свідчить про допустимість розмежування досліджуваних понять як родове і видове. Адже в п. 4 ст. 281 Господарського кодексу України визначено, що біржові операції дозволяється здійснювати тільки членам біржі або брокерам – громадянам, зареєстрованим на біржі відповідно до її статуту для виконання доручень членів біржі, яких вони представляють, щодо здійснення біржових операцій [6]. Таке формулювання закону свідчить про широкий обсяг біржових операцій, що укладаються на біржі на відміну від процедури укладання біржових угод. На наш погляд, визнання біржовою операцією певної сукупності дій при укладенні біржового договору є більш доцільним, ніж ототожнювання понять «операція» та «договір», яке відбувається згідно з Законом «Про товарну біржу». Таким чином, постає необхідність визначити в законі та такі самостійні поняття, як «біржова операція» та «біржовий договір», оскільки біржова угода може бути тільки однією з ланок біржової операції, здійснюваної учасником біржової торгівлі [7, с.132]. Тобто, у правовому розумінні операція, на відміну від договору, не спрямована на встановлення, зміну чи припинення прав та обов'язків.

В науковій літературі пропонується визначення «біржової угоди» як угоди про взаємну передачу прав і обов'язків стосовно майна, допущеного до обігу на біржі, що укладається учасниками біржі на біржових торгах у порядку, встановленому законодавством й правилами біржової торгівлі [4]. Або: це договір, укладений між учасниками біржової торгівлі про взаємну передачу прав і обов'язків відносно біржових цінностей, допущених до обігу на біржі, вчинений учасниками біржової торгівлі в процесі проведення біржових торгів, і

зареєстрований біржею відповідно до законодавства й правил біржової торгівлі [8, с. 62]. Ю.О. Моїсєєв, аналізуючи категорії «біржова операція», «біржова угода», робить висновок про те, що біржовій угоді притаманні ознаки господарського договору, і це дає підставу визначити біржову угоду як господарський договір, укладений суб'єктами господарювання, які є членами товарної біржі, в процесі проведення біржових торгів, та зареєстрований біржею згідно із законодавством та Правилами біржової торгівлі [9, с. 7].

На нашу думку, біржовий договір можна визначити як домовленість, досягнуту учасниками біржової торгівлі (членами товарної біржі і брокерами) про взаємну передачу прав та обов'язків відносно біржових цінностей, допущених до обігу на біржі, вчинену учасниками біржової торгівлі в процесі проведення біржових торгів і зареєстровану біржею відповідно до законодавства та правил біржової торгівлі.

Виходячи з вищезазначеного, необхідно внести до актів біржового законодавства чіткість щодо визначення понять «біржова угода», «біржова операція», «біржовий договір», з метою уникнення різного тлумачення вказаних категорій.

Для договорів, укладених на товарних біржах, характерні наступні ознаки:

- спеціальна мета, а саме купівля-продаж біржового товару з негайною поставкою або в обумовлений термін у майбутньому;
- порядок укладання біржового договору, що має відповідає законодавству про біржову торгівлю, а також правилам торгівлі конкретної біржі;
- учасники біржового договору є учасниками біржових торгів;
- договір виконується (відбувається) поза біржею;
- договір підлягає обов'язковій реєстрації на біржі відповідно до встановлених правил біржової торгівлі;
- біржа є гарантом виконання договорів, зареєстрованих на її торгах;
- біржа має право застосовувати санкції до учасників біржової торгівлі, що укладають позабіржові договори;
- біржові договори не можуть здійснюватися від імені і за рахунок біржі, укладання договорів – це функція учасників біржових торгів, що виступають у ролі фахових посередників [10, с. 352-353].

Вказані ознаки дають можливість більш

повно розкрити правову природу та особливості біржових договорів як ефективного інструменту біржової діяльності. Різноманіття видів біржових договорів, постійне удосконалення практики біржової торгівлі створюють основу для ефектішого функціонування ринкового механізму і збалансування ринку.

У підсумку до характеристики біржових договорів необхідно наголосити на тому, що вони є одними з найбільш ефективних і ліквідних торгових механізмів. Проте, як показує практика, законодавче поле, яке покликане регулювати біржові договори, не тільки не задовольняє, а в певних напрямках, навіть стримує біржову діяльність. Тому, на часі є необхідність розробити гнучку законодавчу систему стосовно детального регламентування інституту біржового договору та створити ефективні умови для його застосування.

Список використаних джерел:

1. Щерба В.Д. Про поняття біржових торгів. *Правова система України у світлі сучасних активних реформаційних процесів*: Міжнародна науково-практична конференція, М. Київ, 29-30 грудня 2010 року. Київ: у 2-х томах. К.: Центр правових наукових досліджень, 2010. Т.1. С. 107-108.
2. Петросян Е. Поняття й класифікація біржових угод. *Право й економіка*. 2003. № 8. С. 35-40.
3. Про товарну біржу: Закон України від 10.12.1991р. № 10. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 10. Ст. 139.
4. Малишко В.М. Біржові угоди як категорія біржового права. *Науково-практична Інтернет-конференція «Актуальна юриспруденція»*. 05.03.2013. URL:http://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=473%3A050313-12&catid=63%3A4-0313&Itemid=78&lang=ru
5. Берлач А.І. Біржове право України: навч. посіб. К.: Університет «Україна». 2007. 316 с.
6. Господарський кодекс України. Господарський процесуальний кодекс України: Офіційні тексти / Міністерство юстиції України. К.: Юрінком Інтер, 2003. 304 с.

7. Бобкова А.Г., Моїсеєв Ю.О. Біржове право: навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2005. 200 с.
8. Малишко В.М. Ф'ючерсні контракти як вид біржових угод. *Юридичний вісник*. 2009. № 2(11). С. 61-65.
9. Моїсеєв Ю.О. Укладання біржових угод на товарній біржі та їх виконання: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.04 / Національна академія наук України. Інститут економіко-правових досліджень. Д., 2006. 19 с.
10. Солодкий М.О. Біржовий ринок: навч. посіб. К.: Аграрна освіта, 2010. 565 с.